

УДК 347.63

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Міщук І.В., Слаб'як Т.Б.

Навчально-науковий інститут права
Національного університету водного господарства та природокористування

У даній роботі проаналізовано сурогатне материнство як один із методів репродуктивних технологій, проблеми сурогатного материнства, можливість застосування міжнародної практики щодо правового врегулювання деяких аспектів сурогатного материнства в Україні.

Ключові слова: репродуктивна технологія, сурогатне материнство, біологічні батьки, сурогатна матір, донори яйцеклітин.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогоднішній день досить швидкими темпами розвивається репродуктивна технологія. Науковці, які займаються дослідженнями у вказаній сфері добилися значних успіхів, і на даний час існує можливість клонувати людей, проводити штучне запліднення, а також технології дійшли до того рівня, що вже можливо частково вирощувати потрібні тканини в лабораторіях. Також зросло використання сурогатних матерів, що призвело до неврегульованості даного питання з правової точки зору. Тому варто зазначити, що існують певні прогалини та проблеми правового регулювання цієї методики, які необхідно вирішити на законодавчому рівні.

Метою статті є аналіз проблем, які можуть виникати і виникають при реалізації сурогатного материнства, а також можливість вирішення даних проблем на законодавчому рівні нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема репродуктивної технології була предметом дослідження таких науковців як І.Я. Верес, В.В. Вустенко, Н.В. Кукайло, С.Г. Стеценко, Т.А. Юзько, О.М. Юзько.

Актуальність теми. Розвиток науки і використання новітніх технологій в різні сферах суспільного життя на сьогоднішній день дає змогу вирішити ряд проблем, важливих для суспільства і соціуму в цілому. Однією із таких проблем, яка потребує вирішення як на загальному рівні так і на правовому є використання і застосування репродуктивних технологій, які включають в себе штучне запліднення та сурогатне материнство. Варто зазначити, що використання названих технологій ставить під загрозу права та свободи людини, тому потребує детального законодавчого регулювання. На нашу думку, актуальним напрямком розвитку науки є встановлення основних проблем, пошук шляхів їх вирішення та вдосконалення законодавства у сфері репродуктивних технологій, зокрема, сурогатного материнства з урахуванням досвіду зарубіжних країн.

Виклад основних положень. Медицина не стоїть на місці та постійно рухається вперед. Щороку здійснюються нові дослідження та відкривається щось нове. Людина хоче здобути як найбільше знань у цій галузі, щоб спромогтися продовжити своє життя та залишити після себе нащадків. Тому і відбувається такий швидкий розвиток медицини та репродуктивних технологій зокрема. Але, зазначмо, що за всім цим швидким темпом розвитку не встигає право, яке має

на меті на законному рівні затвердити всі прийнятні медичні інновації.

Досить важливим інститутом медичного права виступає репродуктивна технологія. Репродуктивні технології – це методи терапії безплідності, при яких окремі або всі етапи зачаття і раннього розвитку ембріонів здійснюються поза організмом [9]. Особливе значення для медичного права мають два різновиди репродуктивних технологій – штучне запліднення і сурогатне материнство. Люди хочуть залишити після себе потомство, але в деяких випадках вони не можуть цього зробити. Репродуктивна технологія дає змогу таким людям народити дитину. В свою чергу постає питання яким чином це зробити щоб не порушити закон і де прописані такі норми.

На даний момент в Україні немає чіткого кодифікованого законодавства, яке би регулювало питання репродуктивної технології. Але можна відмітити, що в Україні діють закони України «Про заборону репродуктивного клонування» № 2231-IV від 14 грудня 2004 року та «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» № 1007-XIV від 16 липня 1999 року. Проблема в тому, що вони є частково застарілі та неповністю регулюють усю систему репродуктивних технологій. Тому виникає необхідність в прийнятті нового закону або ж внесенні змін до діючих, адже саме досконала законодавча база є запорукою для розвитку правового регулювання репродуктивної технології [2].

Незважаючи на досить вагомий досягнення у сфері репродуктивної технології, є багато питань, які потребують правового оформлення та закріплення в нормативних актах в нашій державі. Це дасть змогу краще контролювати дану сферу діяльності та виключити розбіжності що виникають під час застосування даної технології. В репродуктивній сфері є досить багато цікавих питань, які потребують вирішення. На нашу думку, одним із таких основних питань є сурогатне материнство.

В українському суспільстві технологія сурогатного материнства є відносно новою. Суть даної технології полягає у тому, що сурогатна матір погоджується виносити чужу дитину особам які хочуть стати батьками. Тобто можна сказати що сурогатна матір виступає так званим «інкубатором для дитини» майбутніх батьків цієї дитини. Виділяють два види сурогатного материнства:

1) повна або гестаційна сурогатність – полягає в переміщенні зачатого подружжям плоду в сурогатну матір;

2) часткова або гендерна сурогатність – використовується яйцеклітина сурогатної матері, тобто є біологічний зв'язок плоду з сурогатною матір'ю [5].

Також можна зазначити, що сурогатна матір не може одночасно бути і гестаційною і гендерною сурогатною матір'ю (відати свою яйцеклітину і виношувати дитину), бо це вже буде продаж власної дитини, що карається кримінальним законодавством [4].

У питанні сурогатного материнства виникає декілька досить важливих проблем, які потрібно належним чином вирішити. На нашу думку до таких проблем належать:

1. Відсутність правового регулювання сурогатного материнства. Сурогатне материнство регулюється такими нормативно-правовими актами, як: Сімейним кодексом України; Законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» № 1007-XIV від 16 липня 1999 р.; Наказом Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Інструкції про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій» № 771 від 23.12.2008 р. Дані нормативні акти мають на меті регулювати правові та певні медичні аспекти сурогатного материнства. Проте в цих всіх актах не в повній мірі врегульовують другий вид сурогатного материнства – часткову або гендерну сурогатність. Наприклад, стаття 139 Сімейного кодексу України зазначає, що жінка яка вважає себе біологічною матір'ю дитини має право пред'явити позов до жінки, що записана матір'ю дитини. Цю норму можна застосовувати до часткової сурогатності, бо сурогатна матір є біологічною. Але інших норм які би врегульовували гендерну сурогатність немає [3].

На нашу думку, задля захисту прав донорів яйцеклітин потрібно внести доповнення до законодавства, які би дали змогу врегулювати їхні права та обов'язки, а також дати чітке роз'яснення що таке сурогатне материнство (в законодавстві немає чітко прописаного визначення сурогатного материнства).

2. Проблема відсутності правового регулювання прав та обов'язків донорів. Стаття 139 Сімейного кодексу України може трактуватися й по-іншому. Наприклад, сурогатна матір, яка виносила дитину зачату подружжям (повна сурогатність) не може оспорювати материнство на цю дитину. Таким чином, дитина вважається такою, що походить від генетичних батьків, а сурогатна матір на законодавчому рівні повністю позбавлена прав на народжене нею маля. Можна зауважити, що така ж норма прописана лише в деяких штатах Америки і в ПАР. Європейська практика має інший підхід до даного питання: матір'ю дитини є жінка, що її народила. На це, зокрема, звертається увага в доповіді комісії Ради Європи «Штучне запліднення» 1989 р. Вона має диспозитивний характер, але принципів, закладених у ній, дотримується більшість країн. Наприклад, генетичні батьки можуть бути записані батьками лише за згоди сурогатної матері [5].

На нашу думку, потрібно надати право сурогатній матері (при повній сурогатності) право бути записаною матір'ю виношеної дитини. Це дасть змогу сурогатним матерям почувати себе не тільки як сировинним придатком але й повноцінною

матір'ю народженої дитини. Але сурогатна матір матиме право лише бути вписана як матір дитини і не мати жодних прав на неї. Бо це вже порушує права генетичних батьків даної дитини.

3. Складання письмової угоди (договору) між двома сторонами щодо надання послуг сурогатного материнства. Законодавчо не врегульовані підстави виникнення правовідносин з сурогатного материнства. Тому було би доцільним розробити моделі договору про сурогатне материнство, а в подальшому закріпити його в Сімейному кодексі України. За договором сурогатного материнства одна сторона (сурогатна мати) зобов'язується пройти процедуру імплементації ембріона людини, зачатого другою стороною (генетичними батьками), виносити, народити дитину і передати її генетичним батькам, а генетичні батьки в свою чергу зобов'язуються відшкодувати витрати, пов'язані з виношуванням дитини, необхідні для виконання договору та сплатити певну грошову винагороду, якщо це передбачено договором. Договір про сурогатне материнство слід віднести до сімейно-правових договорів і передбачити в Сімейному кодексі України. При цьому до нього слід застосовувати норми Цивільного кодексу України, якщо відсутні відповідні норми у сімейного законодавства і це не суперечить суті відносин (ст. 8 СК України) [6, с. 73]. Слід зазначити, що для виконання договору про сурогатне материнство слід укладати й інші договори. Наприклад, між лікувальним закладом та генетичними батьками у питанні щодо переносу ембріона в середовище сурогатної матері. Другою стороною договору виступають генетичні батьки (при повному сурогатстві), які перебувають у законному шлюбі. Тобто іноземці які зареєстрували одностатевий шлюб не можуть бути суб'єктами сурогатства. Також важливо на законодавчому рівні закріпити, що припинення шлюбу до імплементації дитини автоматично анулює договір про сурогатне материнство (логічно це витікає з закону бо суб'єктами сурогатності є тільки подружжя).

4. Проблема переліку осіб які можуть користуватися послугами сурогатного материнства. В сучасному темпі життя сурогатним материнством користуються не тільки подружжя, які не можуть мати дітей через певні біологічні або фізичні проблеми (жінки з тих чи інших проблем не можуть виносити дитину або її виношення може поставити під загрозу життя такої дитини), але й заможні особи які не бажають покладати на себе тягар виношування дитини. На нашу думку, коло осіб які би могли користуватися сурогатним материнством треба обмежити до осіб, які через біологічні або фізичні проблеми не можуть виносити такий плід. Це можна пояснити тим, що репродуктивна технологія має на меті боротьбу з безпліддям жінок, а не бути комерційною забавкою багатих людей і використовувати інших жінок, як сировинний придаток [1].

Доцільно також прирівняти вимоги подружжя, які мають на меті за допомогою сурогатного материнства стати батьками, до вимог усиновлення дитини (стаття 211, 212 Сімейного кодексу України). А саме договір про сурогатне материнство не можуть укладати дружина та чоловік, які:

– позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;

– були стороною договору сурогатного материнства, але договір розірвано з їхньої вини;

– були усиновлювачами (опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями) іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним (було припинено опіку, піклування чи діяльність прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу) з їхньої вини;

– перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;

– зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами;

– не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу);

– страждають на хвороби, перелік яких затверджений Міністерством охорони здоров'я України;

– були засуджені за злочини проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканності особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочини, передбачені ст.ст. 148, 150, 150-1, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324, 442 КК України, або мають непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших злочинів;

– за станом здоров'я потребують постійного стороннього догляду;

– є особами без громадянства [6, с. 73].

5. Не врегульовано питання використання послуг з сурогатного материнства іноземними особами. Важливо також вирішити питання, коли послугами сурогатної матері хочуть скористатися іноземці. З одного боку українське законодавство не забороняє іноземцям використовувати даний вид репродукції. Але виникає проблема вивозу дитини в ті країни де така процедура не є дозволеною. В таких випадках дитині забороняють в'їзд у дану країну, а її батькам не надають запису, що дитина є законно їхня. Це дуже важливе питання так як задля приховання походження дитини може порушитися процедура законодавчого оформлення договору про сурогатне материнство. Існують випадки коли батьки намагаються незаконно вивести таку дитину закордон, що є порушенням законодавства. Ми пропонуємо чітко прописати в законодавстві яким іноземним громадянам (з якої держави) може надаватися така сфера послуг, як сурогатне материнство, а також прописати умови та порядок а яким буде здійснюватися надання даного виду послуг [4].

6. Відповідальність за порушення закону щодо сурогатного материнства. Чіткого регулювання відповідальності за порушення правил сурогатного материнства немає. Але можна застосувати відповідальність до особи, яка порушила норми договору укладеного між біологічними батьками та сурогатною матір'ю (звичайно для такої відповідальності повинен бути укладений договір), а також відповідальність за не закону лікарську діяльність (тільки сертифіковані медичні заклади можуть займатися такого роду видом діяльності). В Кримінальному кодексі немає прописаної норми за порушення встановленого законом порядку проведення імплементації ембріона і організм сурогатної матері, хоча щодо

донорства така норма існує. На нашу думку, потрібно внести доповнення до даного кодексу яке би надавало можливість притягати до кримінальної відповідальності осіб, які порушили встановленого законом порядку проведення імплементації ембріон. Тому що, сурогатна матір є своєрідним донором. Тільки об'єктом донорства є не органи та тканини, а весь жіночий організм, який забезпечує зародку захист від зовнішнього впливу та необхідний розвиток [8].

7. Морально-етичні та психологічні питання. Використання методу сурогатного материнства для продовження свого покоління породжує не лише правові проблеми, але й морально-етичні та психологічні проблеми. Кожні правові аспекти, як пов'язані з репродукції людини методом сурогатного материнства мають своїх як і прихильників, так і противників. Тільки незначна кількість людей залишаються осторонь цієї проблеми. Противники сурогатного материнства виокремлюють такі негативні риси даного методу:

– сурогатне материнство перетворює дітей на товар;

– йде комерціалізація даної сфери, тобто сурогаті матері потрохи перетворюються на «агентства» з надання такого виду послуг, за що отримують свій заробіток;

– материнство стає договірною роботою, тобто відкидаються всі моральні постанови про єдність матері та дитини.

Крім цього, деякі феміністки думають, що така практика буде сприяти експлуатації жінок, а деякі церковні групи вбачають у сурогатному материнстві дегуманізуючу, аморальну тенденцію, що посягає на святість шлюбу та сім'ї [7].

Існує також занепокоєння, що деяких сурогатних матерів може психологічно травмувати необхідність віддати «свою» дитину. Прихильники використання сурогатного материнства мають протилежну точку зору. Вони вказують на те, що іноді для бездітної сім'ї це єдиний спосіб отримати дитину. Вони розцінюють сурогатне материнство як гуманний акт любові та співпраці. Звичайно, цей акт пов'язаний з потенційною небезпекою для сурогатної матері, але вона може її оцінити і свідомо ризикувати. Прихильники сурогатного материнства не вважають його формою експлуатації жінок, вони стверджують, що жінка, яка добровільно вирішила стати сурогатною матір'ю, отримує за виконання цієї ролі достатню матеріальну компенсацію, а також моральне задоволення від користі, що вона приносить суспільству [6, с. 74]. Не досить дослідженими є і психічні процеси, які виникають при сурогатному материнстві. Наприклад, як поведе себе мати, яка після виношування плоду зможе відати дитину і як впливає на це материнський інстинкт. Тобто найкращим способом уникнути такої ситуації є залучення кваліфікованого психолога, який допоможе регулювати психічні проблеми що назрівають.

Висновки. В результаті нашого дослідження ми прийшли до висновків, що репродуктивна технологія має ще достатню кількість правових проблем, які потрібно врегулювати.

Реалії часу вимагають подальшого реформування галузі репродуктивної медицини, що повинно відобразитися в його нормативно-правовому регулюванні з метою створення досконалої право-

вої бази, захисту від неправомірних посягань на біологічні права людини. Подальше вдосконалення повинно відбуватися в наступних напрямках:

- здійснення чіткого контролю за проведенням репродуктивної медицини, щоб запобігти правопорушенням у цій сфері діяльності;
- внесення змін до Сімейного кодексу України щоб врегулювати питання присвячене договору про сурогатне материнство, що буде гарантією захисту прав сурогатної матері, генетичних батьків та дитини;

– розробка та впровадження державних цільових програм з репродуктивної технології;

– залучення кваліфікованого психолога який зможе надавати допомогу сурогатним матерям, а також стежити за відображенням емоцій від такого материнства.

А також в подальшому ми пропонуємо створити кодифікований закон про сурогатне материнство, який би містив всі необхідні норми для правового забезпечення регулювання сурогатного материнства в Україні.

Список літератури:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>
2. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р № 1007-XIV – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1007-14>
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 2 жовтня 2013 р. за № 1697/24229. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13/page>
4. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України: Підручник. За заг. ред. проф. С.Г. Стеценка, К-9 Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність + 1//7 – 4/6 с.
5. Верес І.Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства / І.Я. Верес // Наукова стаття. – 2013 р.
6. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя / В.А. Ватрас // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 4. – С. 73-74.
7. Вустенко В.В. Сурогатне материнство: правовий та морально-етичний аспекти [Електронний ресурс] / Вустенко В.В. // Газета «Новини медицини та фармації». – 2007 – Режим доступу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/4100>
8. Москалюк В. Договір про сурогатне материнство / В. Москалюк // Нотаріат для Вас. – 2006. – № 12(86). – С. 69-71.
9. Стеценко С.Г. Медичне право України / С. Стеценко // westyudents. – м. Київ, 20 січня 2008 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/2011-01-16-19-18-47/121-sg-stetsenko-medichne-pravo-ukrayini/3194-glava-15-pravove-reguljuvannja-reproduktivnih-tehnologij.html>

Мищук І.В., Слаб'як Т.Б.

Учебно-научний інститут права

Национального университета водного хозяйства и природопользования

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Аннотация

В данной работе проанализированы сурогатное материнство как один из методов репродуктивных технологий, проблемы сурогатного материнства, возможность применения международной практики относительно правового урегулирования некоторых аспектов сурогатного материнства в Украине.

Ключевые слова: репродуктивная технология, сурогатное материнство, биологические родители, сурогатная мать, доноры яйцеклеток.

Mishchuk I.V., Slab'yak T.B.

Institute of Law

National University of Water and Environmental Engineering

LEGAL REGULATION OF SURROGACY

Summary

This paper analyzes surrogatne motherhood as one of the methods of reproductive technologies surrogacy issues, the possibility of international practice in the legal regulation of certain aspects of surrogacy in Ukraine.

Keywords: reproductive technology, surrogacy, biological parents, surrogate mother, egg donor.